

isaac

DANMARK
Supplerende og alternativ kommunikation

A chapter of The International Society for Augmentative
and Alternative Communication

ISAAC-NYT

nr. 1 - 2013

..se bagsiden..

Om Isaac-Danmark

Formand:
Sissel Madsen
Center for Rehabilitering og Specialrådgivning,
Odense
Tlf.: 63 14 05 67

e-mail:
sissel.madsen@soc.regionsyddanmark.dk
CVR nr. 29948445

Sekretær:
Margit Grønkjær
Kirkebækskolen
Klørvænget 51
2625 Vallensbæk

margit.groenkjaer@skolekom.dk

Indmeldelse kan ske hos formanden eller et bestyrelsesmedlem.

Kontingent pr. år (dækker medlemskab af både det internationale ISAAC og ISAAC-Danmark):

AAC bruger	kr..... 275,-
Enkelt medlem	kr..... 470,-
Studerende/pensionister	kr..... 325,-
Dobbelt medlemskab (Institutioner/skoler)	kr..... 900,-
Trippel medlemskab (Institutioner/skoler)	kr.....1.350,-
Støttemedlem	kr.....2.500,-

ISAAC officielle tidsskrift: "Alternative and Augmentative Communication – ACC",
abonnement pr. årgang kr..... 540,-

ISAAC-NYT

Medlemsblad for medlemmer af foreningen ISAAC
(*International Society for Augmentative and Alternative Communication*)

Redaktør: **Susanne Limskov**
e-mail: suli@varde.dk

Bladet udkommer normalt 3 gange om året.

Deadline til næste nummer er 15 september..

ISSN nr. 1397-0747
Oplag: ca. 200 stk.
Tryk: Sissel Madsen
Layout: Gert Krabsen

Foreningens hjemmeside: www.isaac.dk

Foreningens postadresse:

ISAAC Danmark
c/o Sissel Madsen
CRS
Heden 11
Postboks 149
5100 Odense C

Alle henvendelser på redaktionelle spørgsmål stiles skriftligt til redaktionen.

Redaktionen påtager sig intet ansvar for manuskripter, fotografier og tegninger, der indsendes uopfordret.

*Forsiden:
Tak for indsatsen..
Lars har taget sin del af slæbet som forretningsfører i mange år..*

*Bagsiden:
Husk nu..*

Indhold

Om Isaac-Danmark	2
Redaktørens hjørne	3
Sissel sommer	4
Bestyrelsesarbejdet siden sidst	4
UPS	5
Generalforsamling 2013	6
Bestyrelsens beretning 2012/2013	6
Referat fra generalforsamling 2013	8
Alexander og Janni på ISAAC konference.....	9
Nye i bestyrelsen.....	10
Hvordan kan vi blive gode kommunikationspartnere for mennesker uden verbalt sprog?	11
ISAAC Danmark – 25 år.	12
ISAAC Norge konference 2013	13
Kommunikationskarnevalen i Göteborg 6 – 7. maj 2013.....	16
ISAAC Nordic Research Symposium..	20
Vi er alle kommunikationshåndværkere!.....	23
ISAAC konference 2014 i Lissabon.....	31
ISAAC Tyskland - konference 2013 i Dortmund	31

Redaktørens hjørne

v/Susanne Limskov.

På Lunden i Varde har vi været optaget af, at Tv Syd; nærmere betegnet Anne Klyster, "de gode hænder" og en fotograf, har været på besøg og har deltaget i forskellige former for samvær, som der efterfølgende reflekteres over.

Det er blevet til en halv times tv, som blev sendt tirsdag d. 28. maj 2013. En god udsendelse blev det til, synes jeg, hvor primært 3 beboere er i centrum - der er fokus på kommunikationen som en vigtig del af livet.

Herudover kan man stifte bekendtskab med endnu en beboer på hjemmesiden. – Faktisk fik vi i dag besøg af en ung mand, der havde set udsendelsen og derfor vendte tilbage til Lunden for at hilse på og snakke med en af dem fra udsendelsen. Den havde sat nogle tanker i gang hos ham!

Til inspiration kan I se udsendelsen på

http://www.tvsyd.dk/modules/fsArticle/index.php?categoryid=459&video_id=59137

God sommer til alle ønskes herfra.

Sissel sommer

Jeg er begyndt at glæde mig til næste bestyrelsesmøde, for da skal vi planlægge den kommende konference og jeg er fuld af gode idéer efter min tur til Norge. Jeg håber, det samme er tilfældet for Trine og Pernille, som var i Sverige. Desuden har vi allerede noget, som der ikke var plads til i år, så det kommer på næste år.

Der er en rigtig glædelig nyhed. Rapporten om vores område til socialministeren er blevet færdig. Titlen er "*Rapport om mennesker med komplekse kommunikationsbehov*" og den vil snarest blive afleveret til kontorchefen i kontor for handicap under Social- og Integrationsministeriet.

Vi krydser alt hvad krydses kan for at den også bliver læst, så nogle af de initiativer, der er peget på, kan blive realiseret.

I kommer nok til at høre mere, når vi ved den er blevet modtaget.

Lad høre fra jer, hvis I gerne vil have indflydelse på ISAACs arbejde. Rigtig god arbejdslyst.

--- 0 ---

Bestyrelsesarbejdet siden sidst

v/Margit Grønkjær

Vi har sagt glædeligt velkommen til to nye medlemmer: Gert Krabsen som er ny kasserer og Anna Voss som er blevet medlem af konferencegruppen. Nye ansvarlige for hjemmesiden er Vibe og Birgitte – kom gerne med input til dem.

Vi har holdt to møder siden konferencen i marts og på begge møder har der været meget fokus på arbejdet med rapporten i Socialstyrelsen.

Vi føler, at ISAAC er rykket op i en anden liga og har brug for at finde vores egne ben som en NGO, der skal tages alvorligt på en ny måde.

Konferencen i marts var tilslutningsmæssigt en succes, så vi har gode muligheder for at hyre gode oplægsholdere næste år. Vi er stadig i en indledende fase og har ikke aftalerne på plads endnu, så vi slipper ikke noget ud før næste blad! Men der arbejdes solidt og ihærdigt bag kulisserne.

Desværre kan vi ikke helt sikkert sige datoen for konferencen til jer endnu. Men det bliver i marts!

Den kommer naturligvis på hjemmesiden, så snart det er på plads, så hold øje med www.isaac.dk

--- 0 ---

Vi er dyre..

I de sidste år har vores land haft finanskrise - alt hvad der kunne og kan skæres ned, bliver beskåret. Nedskæringer kan mærkes og gør ondt. Jeg har det helt fint med at også os med et handicap skal spytte i kassen, både direkte og indirekte.

Men jeg synes dog ikke at det er alle der skal mærke sparekniven, ligesom jeg mener man i sin sammenlægningsiver ikke har opnået den forventede besparelse. Det er for mig ikke acceptabelt, at det især er de svageste mennesker, der bliver ramt. Her tænker jeg på dem, som har så store vanskeligheder at de må bo på de forskellige institutioner/ bosteder, fordi de har brug for den hjælp der ydes de steder af mennesker der har en faglig baggrund til netop dette arbejde.

Jeg forstår ikke eller vil ikke forstå, hvorfor netop de personer skal mærke krisen i form af et fortravlet personale, blot fordi vi skal spare - og ja så ryger der nogle varme hænder og kendte hoveder.

På samme tid tager folketetinget fat på to meget dyre og vanskelige ting, nemlig indførelsen af heldagsskolen og inklusion. Efter min ringe viden koster begge tiltag, ikke mindst inklusionen. Skal inklusionen lykkes, betinger det en specialviden hos lærerne, ligesom heldagsskolen inklusiv indgrebet i lærernes overenskomst koster på bundlinen. Alt sammen skal finansieres og gerne inden for samme område.

Kort sagt er vi nu tilbage til de varme hænder og den pædagogiske faglighed, som kunne have givet mere indhold i tilværelsen for nogle mennesker, og som nu i stedet kommer til at handle om pleje.

Jeg ved godt jeg er grov, men jeg synes der er nogle kerneområder, der ikke må røres. Det gælder omsorgen for vores svageste boger, det gælder nedskæringer på hjælpetimerne hos os, der har en b.p.a. - ordning. Jeg er med på der skal spares, men så lad det dog være en vurdering fra person til person.

Hvad har alt dette så med kommunikation at gøre? Det har det på netop et afgørende punkt: jo mere presset personalet er, jo mindre tid til at snakke med beboerne. Det vil navnlig gå udover personer uden verbalt sprog! Det er i forvejen ikke let at få til at fungere rundt omkring på bostederne, hvordan ser fremtiden så ud?

Man kan med første øjekast synes det er relativt let at kommunikere med en som mig. Ja, når vi sidder op i den rette position med hjælpemidlet foran os.

Men hvad før og efter vi er oppe, når vi ligger i sengen og er overladt til et personale eller nogle hjælperes mere eller mindre formåen?

Det er det nedskæringerne handler om: manglen på varme hænder.

Generalforsamling 2013

Bestyrelsens beretning 2012/2013

Foreningen

Som formand for foreningen vil jeg fremlægge bestyrelsens beretning for i år.

Foreningen ISAAC-Danmark er nu 24 år gammel. Da medarbejdere skifter arbejdsplads, er der desværre institutioner, som ikke synes, det er relevant at være medlem af Isaac længere. Heldigvis dukker der også nye medlemmer op, som får øje på det vigtige i, at formidle kendskabet til alternativ og supplerende kommunikation. Foreningens medlemmer er de bedste ambassadører, så husk at omtale os/jer selv. Der er 154 medlemmer og 4 æresmedlemmer for øjeblikket.

Arrangementer og aktiviteter

I efteråret 2012 var arrangementet i forbindelse med *Awareness Month* et spændende foredrag på Kirkebækskolen. Margit havde i samarbejde med sin arbejdsplads, Vibe Lund Jensen, Frank Dalhoff og Hanne Rohde arrangeret en aften om kommunikation med Birgit Kirkebæk og Sissel Sollied. Der var ca. 60 gæster.

Der var desuden et par arbejdspladser, som havde interne arrangementer i forbindelse med Awareness Month.

Bestyrelsen har for øjeblikket taget den beslutning, at vi gerne vil være med til at afholde kurser for medlemmerne, men kurserne skal have et element af nyt i sig. Vi vil ikke konkurrere med virksomheder, og kurser skal økonomisk kunne hvile i sig selv.

I begyndelsen af 2012 afholdt Lea kurser i Minspeak, som blev omtalt ved sidste generalforsamling.

Der går mange ressourcer i foreningen på at arrangere konferencen. Derfor fylder den gennem hele året. I 2012 prioriterede vi, at få besøg fra USA for at følge op på emnet om Core Vocabulary og dermed, hvad indholdet i et kommunikationssystem kan bestå af.

I år har vi forsøgt at brede programmet mest muligt ud, så der skulle være noget, som er relevant for alle.

Vi vil altid gerne høre om ideer til oplægsholdere og temaer, og I er selvfølgelig velkomne til at foreslå jer selv som oplægsholdere. I kan henvende jer med det samme, da planlægningen af næste års konference altid er i gang.

Vi har forsøgt forskellige strategier, for at få spredt konferenceprogrammet. I år har det bl.a. været delt ud i forbindelse med IKT-messen i Nyborg og Teknologikonference2012 senere samme sted. Hvis nogen har gode idéer til distribution af konferenceprogrammet eller vil tilbyde at tage det med til andre konferencer, så sig endelig til.

Tak til konferencegruppen, som i år har været Trine, Margit og Pernille.

Isaac er inviteret til at deltage i en arbejdsgruppe under Socialministeriet ledet af Servicestyrelsen. Kommissoriet for den tværfaglige arbejdsgruppe fordrer, at praksis for den faglige indsats for mennesker med komplekse kommunikationsbehov beskrives. Derfor skrives der på nuværende tidspunkt på en rapport om området.

I arbejdsgruppen deltager Isaacs formand og desuden Birgitte og Vibe fra bestyrelsen, da de sidstnævnte var initiativtagere til det åbne brev, som resulterede i, at ministeren bad om arbejdsgruppen.

Der er yderligere beskrivelse af arbejdet i Isaac nyt 1, 2013.

Bestyrelsen

Møder

Bestyrelsen havde i 2012 fem fysiske møder, hvoraf det ene var et todages møde med overnatning i Franks sommerhus. Traditionelt bruges det ene møde til opsamling fra konferencen og fordeling af arbejdsopgaver, et til planlægning af konferencen, et til planlægning af årets gang og to til at planlægge, samle op på arbejdet og koordinere.

I de måneder, hvor vi ikke mødes, har vi aftenmøde på Skype, hvor der er mulighed for at samle op på småting, men ikke tage større diskussioner.

Flere af de arbejdende grupper har desuden haft adskillige arbejds møder i løbet af sæsonen.

Muligheden for at mødes på arbejdspladser og i bestyrelsesmedlemmernes hjem eller sommerhuse betyder, at vi kan holde udgifterne nede.

Ansvars- og opgave fordeling

Efter hver generalforsamling er der nye medlemmer af bestyrelsen og vi fordeler de arbejdsområder, som vi opfatter som bestyrelsens. Derfor er det som regel muligt at arbejde med noget, som hver enkelt interesserer sig for. Vi forsøger at være flere om de enkelte opgaver, så det er muligt at samarbejde og sparre.

Vores hovedområder lige nu er: konferencen, internationalt samarbejde, Awareness Month, hjemmesiden og bladet.

Økonomi

Der henvises til det reviderede regnskab, som fremlægges lidt senere.

Frank har været kasserer gennem mange år, støttet af Lars, der er forretningsfører og skriver. De har en stor opgave med at fastholde medlemmer, fakturere til årsskiftet og til konferencen eller kurser. Desuden forsyner vi andre dem gladelig med bilag.

Desværre slutter denne æra i år.

Hjemmesiden

Lea har sammen med vores eksterne medhjælper Per Andersson stået for hjemmesiden.

Det betyder at der i '12 er kommet en længere beskrivelse af kommunikation på hjemmesiden. Denne beskrivelse er udførlig og forsøgt opdelt i afsnit for at gøre det mere forståeligt. Desuden bliver hjemmesiden opdateret med links, billeder og beskrivelser, som vi finder eller får tilsendt.

Alt hvad der handler om kommunikation er velkomment på hjemmesiden.

Hjemmesiden er lige blevet opdateret i forrige uge, så den nu skulle være nemmere at læse fra tablets og mobiler.

Isaac findes på Facebook. Desværre er det kun os selv, som skriver der. Jeg tænker, det må kunne blive bedre. Der findes en Facebook-gruppe, som udveksler viden om apps, så hvorfor ikke bruge Isaacs gruppe til at udveksle viden om kommunikation. Det kunne jo være apps, kommunikationsprogrammer, kommunikationsløsninger, betjening og fastgørelse, pædagogik, læring eller andet.

Nyhedsbrevet

Susanne har stået for bladet gennem en del år og har samme udfordring som andre redaktører, at der er få, som sender materiale. Vi har fået hjælp til layout af Gert Krabsen i år.

Vi har mange gange diskuteret, om bladet skulle ændres til et elektronisk nyhedsbrev. Hvis nogen af jer har viden om, hvordan den slags sættes nemt, praktisk og smart op, så hører vi meget gerne fra jer. Jeg ønsker mig en elektronisk løsning, som også kan se pæn ud, når den printes ud. Så der fortsat er mulighed for at lægge et eksemplar på bordet i kantinen eller i et venteværelse.

Nordisk samarbejde

Vi holder kontakten med Norge og Sverige ved lige på mail og ved at deltage ved hinandens konferencer. Vi prioriterer, at bestyrelsesmedlemmer fra konferencegruppen deltager i Norges og Sveriges konferencer (hvor Sveriges er afløst af *Kommunikationskarnevalen*) for at samle materiale til vores nationale konference. Samtidig er formanden så privilegeret at deltage ind imellem, for at vedligeholde forbindelsen mellem de nationale afdelinger af foreningen.

I 2012 var vi repræsenteret ved Kommunikationskarnevalen.

Isaac i Norden arbejder på et nyt initiativ med et *Nordic Research Symposium*. Hanne Rohde deltog i Lund i oktober, hvor det blev afholdt for anden gang. Næste gang er efter den Norske konference i april i Oslo. Alle er velkomne og arrangementet er gratis. Programmet ligger på hjemmesiden.

Internationalt

Isaac International afholdt konference i Pittsburgh i august 2012. Her deltog vi i møder i *Executive Board*, som er rådet for alle medlemslande, der fungerer som rådgivende for bestyrelsen. Efterfølgende var der en skrivelse i bladet, som beskriver den internationale struktur af foreningen og referat af mødet. Der blev vedtaget nye vedtægter og bliver udarbejdet en beskrivelse, som fremover skal tydeliggøre, hvordan arbejdet skal udføres.

Jeg vil gerne takke alle bestyrelsens medlemmer for deres indsats i året der er gået, det har været en fornøjelse at arbejde sammen med jer.

En særlig tak til jer, som hjælper til udenfor bestyrelsen: Edda Medici, Ole Brunbjerg, Gert Krabsen og Per Andersson.

Tak for året der er gået, vi glæder os til fortsatte udfordringer og samarbejde.

Sissel Madsen
Formand, ISAAC-Danmark
Vingstedcentret d. 18. marts 2013

--- 0 ---

Referat fra generalforsamling 2013

§2.

Formål

ISAAC-Danmarks formål er at støtte ISAAC's bestræbelser for at fremme udviklingen for kommunikationshandicappede inden for området alternativ og supplerende kommunikation, herunder virke for at fremme udbuddet og spredningen af informationer vedrørende dette tværfaglige område.

1. Valg af dirigent
Gerda Nielsen vælges.
2. Godkendelse af dagsorden
Generalforsamlingen var rettidig indkaldt, og dagsordenen godkendes.
3. Valg af referent
Susanne Limskov vælges.
4. Valg af stemmetællere
Emmy Kjellmann og Dorthe Uhrbrand vælges.
5. Bestyrelsens beretning
Sissel fremlægger beretningen.
Desuden blev nævnt "Arbejdsgruppen om komplekse kommunikationsbehov" som blev nærmere præsenteret dagen efter.
Beretningen blev godkendt med klapsalver.
6. Godkendelse af regnskabet 2012/2013
Lars fremlagde regnskabet underskrevet af de 2 revisorer. Regnskabet blev godkendt.
7. Budget 2013/2014
Lars fremlagde, og budgettet blev godkendt.
8. Indkomne forslag
Bestyrelsen har intet modtaget.
9. Valg af bestyrelsesmedlemmer
På valg er:
Frank Dalhoff, kasserer, genopstiller ikke
Kassererposten er en post med direkte valg, derfor vælges den selvstændigt.
Til kassererposten opstiller Gert Krabsen og ingen andre.
Gert præsenterede sig og blev valg.

3 bestyrelsesposter er på valg:
Trine Lauridsen, genopstiller
Lea Bodzioch, genopstiller ikke
Susanne Limskov, opstiller til suppleant

Til bestyrelsesposterne opstiller:
Trine Lauridsen
Vibe Lund Jensen
Anna Voss
- Ingen andre ønskede at opstille.
Kandidaterne præsenterede sig og blev valgt.

10. Valg af suppleanter

På valg er:
Pernille Bagner Carlsen, genopstiller
Vibe Lund Jensen, genopstiller eller er på valg til bestyrelsespost

Til suppleantposterne opstiller:
Pernille Bagner Carlsen
Susanne Limskov
Ingen andre ønskede at opstille.
Kandidaterne præsenterede sig og blev valgt.

11. Valg af revisorer

Edda Medici, genopstiller ikke
Lars Søndergaard-Nielsen ønsker at opstille og præsenterer sig.
Lars vælges.

12. Eventuelt

Sissel takker de to bestyrelsesmedlemmer Lea og Frank samt medarbejder Lars for deres arbejde i bestyrelsen og små påskønnelser blev overrakt. Derefter holdt Frank en tale efter 19 år i bestyrelsen.

--- 0 ---

Alexander og Janni på ISAAC konference

v/Emmy Kjellmann

Alexander Christensen og Janni Roldsgaard deltog i årets ISAAC konference på konferencens 1. dag. For begges vedkommende var det 2. gang. Janni holdt selv det afsluttende oplæg for 2 år siden..

De syntes begge godt om at deltage i konferencen – især det første foredrag om Simon og hans forældre gjorde indtryk.

Alexander syntes det var rigtig hyggeligt at møde tidligere lærere og bekendte fra skoletiden. Han syntes også rigtig godt om at deltage i generalforsamlingen – synes at foreningens arbejde er vigtigt og spændende.

Men de bemærkede begge, at der var meget få andre brugere, og at det var for svært at forstå foredrag, der ikke var på dansk.

De havde begge glædet sig til udstillingen, men der var desværre meget trangt, og mange mennesker i udstillingslokalet.

Janni måtte opgive at komme derind: "Mine arme flyver rundt, og hænger fast i folk og ting".

De deltager begge gerne igen – måske også i en international ISAAC konference. Men kunne ønske sig, at der var flere brugere med, og at der var flere indlæg, der henvendte sig til dem.

--- 0 ---

Nye i bestyrelsen

Anna Voss.

Jeg har tidligere været bestyrelsesmedlem i ISAAC Danmark i 10 år, efter to års pause savnede jeg det spændende og inspirerende arbejde det er at være en del af et fagligt netværk med kontakt til både fagpersoner, borgere og pårørende.

Jeg er ergoterapeut og arbejder i *Teknologi i Praksis* på Marselisborgcentret i Århus. Teknologi i Praksis er en socialøkonomisk virksomhed, organiseret som en forening, som efter knapt 20 år i det offentlige system blev nedlagt og genopstod som en forening.

Mit primære arbejdsområde og interesseområde er omkring implementering af Alternativ og Supplerende Kommunikation, ASK/AAC. At være med til at sprede viden og kendskab til området og samtidigt være en del af det netværk, der rent praktisk kan gå ind og arbejde med implementering både for børn, unge og voksne.

Min baggrund er udover den ergoterapeutiske viden en 20 års erfaring indenfor området. Jeg har taget begge moduler på ASK uddannelse i Norge og et halvt års kursus i Sverige omkring ASK for voksne.

Jeg vil gerne være en del af det arbejde, som ISAAC Danmark arbejder for, både at øge kendskab og viden for borgere og fagpersoner men også at arbejde for at øge opmærksomheden i det politiske system således at borgere der ikke har et udviklet talesprog får mulighed for Alternativ og Supplerende Kommunikation, ASK/AAC. Jeg har et tæt samarbejde med de nordiske lande og vil gerne arbejde for, at vi udnytter denne samlede viden.

Måske kan vi på et tidspunkt afholde en nordisk konference?

Anna Voss
Ergoterapeut + kommunikationsvejleder
Teknologi i Praksis
Marselisborgcentret
P.P. Ørumsgade 9-11, bygn. 3, 1 sal
8000 Århus C

Tlf. 78 41 44 86

akv@teknologiipraksis.dk
www.teknologiipraksis.dk

Gert Krabsen.

Jeg har en mangeårig fortid (30+ år!) i bankverdenen, startende med en helt gængs bankuddannelse med diverse overbygninger.

Gennem årene flyttede fokus sig, så hovedvægten blev lagt i stabsfunktioner (herunder arbejde i brancheforeninger), og de sidste år yderligere koncentreret omkring IT-funktionerne, hvor jeg drog nytte af kombinationen af bank- og edb uddannelse.

For godt 10 år siden forlod jeg bankverdenen helt og har siden arbejdet som freelance IT-konsulent og udvikler.

Undervejs kom Edda ind i billedet og det har naturligt betydet, at handicap- og især kommunikationsområdet gradvist har fyldt mere og mere ☺.

Jeg opfatter mig som ret ukvalificeret til arbejdet med kommunikationshandicappede; til gengæld har jeg stadig temmelig godt styr på økonomi og regnskaber, så det er nok dér, mit bidrag til arbejdet i ISAAC vil have størst værdi..

Gert Krabsen
IT-konsulent
Kram Consult / HandiKram
Grenen 15
9260 Gistrup

Tlf. 96 36 47 90

kasserer@isaac.dk
www.handikram.dk

--- 0 ---

Hvordan kan vi blive gode kommunikationspartnere for mennesker uden verbalt sprog?

v/ Dorte Sylvest Aggerlin, Videncenter for Specialpædagogik, Næstved kommune

Sissel Sollied tog udgangspunkt i dette meget relevante og spændende tema ved ISAAC konferencen på Vingstedcenteret mandag den 18. marts 2013. Sissel har arbejdet meget med ICDP programmet (*International Child Development Program*) og gjorde med udgangspunkt i dette rede for, hvordan der kan opnås et bedre samspil imellem omsorgsgiver og barn.

Hun fremhævede bl.a. vigtigheden i at fokusere på voksenrollen og den voksnes sensitivitet i kontakten med et barn uden verbalt sprog. Hun fremhævede, at vi, når vi traditionelt set, udreder barnets kompetencer og muligheder for udvikling af kommunikation bl.a. gennem valg af IKT hjælpemidler, måske ikke i tilstrækkelig grad får anerkendt barnets eksisterende nonverbale kommunikation i form af blik, lyde, bevægelser, fagter, mimik m.m.

Der kan i netværket omkring et barn opstå en modsætning mellem at have fokus på relation, dialog, grundlæggende dannelse og umiddelbar kommunikation og så det at have fokus på mediering, læring og kompetenceudvikling for barnet.

Sissel var også inde på, at der i netværket omkring et barn kan være en form for flydende viden, hvor de forskellige relationer mellem barn/familie, barn/pædagog, barn/-aflastningssted eks. giver nogle forskellige erfaringer i forhold til barnet.

Der kan ligeledes i netværket omkring barnet være forskellige perspektiver i forhold til handicapforståelse, hvilket præger den voksnes tilgang til barnet uden verbalt sprog. Nogle antager et kompensatorisk perspektiv, andre et kritisk perspektiv mens andre vælger dilemma perspektivet (hvori noget vælges fra og andet vælges til)

Og sidst men ikke mindst vil samarbejdet omkring et barn også blive præget af, hvilke vidensniveau de forskellige voksne befinder sig på.

Da der således er flere faktorer, der spiller ind på samarbejdet omkring det enkelte barn, så fremhæver Sissel vigtigheden i, at en vejleder ud fra ICDP tankegangen går ind og understøtter, at de voksne får udviklet deres sensitivisering i forhold til børnene. Dette gøres ved at anerkende og bekræfte de positive omsorgsfærdigheder, som omsorgsgiveren har. Der laves øvelser og hjemmeopgaver for yderligere at stimulere disse færdigheder, og der arbejdes med selvobservation, selvevaluering og rapportering for at øge bevidstheden omkring ikke verbal kommunikation. Vejlederen kan også lede gruppearbejde, hvor der er mulighed for erfaringsudveksling med ligesindede.

Sissel refererer til bogen "At stå i det åbne" af Finn Thorbjørn Hansen, Reitzels forlag 2008. Han er inde omkring faren for at AAC udstyr ødelægger noget i kommunikationsmødet mellem folk med og uden verbal sprog. Og stiller spørgsmålstejn ved om noget af det umiddelbare går tabt, når teknologien bliver taget i brug? Denne diskussion kan ifølge Sissel opstå, fordi der nogle gange kan være en tendens til at teknologien helt tager overhånd.

Et meget spændende og relevant oplæg hvor vi alle blev lidt klogere på, hvordan man ud fra ICDPs vejledningsproces kan få nye redskaber at arbejde med i samværet og arbejdet med personer uden verbalt sprog at gøre.

--- 0 ---

ISAAC Danmark – 25 år..

v/Gert Krabsen

"Jeg kommer lige til at tænke på, om vi ikke allerede nu på en tom plads i ISAAC-nyt kan skrive lidt om, at ISAAC jo har 25 års jubilæum i 2014, så hvis nogle brænder inde med alle tiders ide til et jubilæumsprojekt må de godt sige til"..

--- 0 ---

ISAAC Norge konference 2013

v/ Sissel / Anna

ISAAC Norges konference på Sundvolden 15.-17. april 2013 åbnedes af statssekretær Elisabeth Dahle fra Kunnskapsdemartementet.

Hun talte om behovet for og retten til Alternativ og supplerende kommunikation (ASK/AAC). Retten til at få oplæring i ASK, at undervisningen skal tilpasses individuelt til hver enkelt person. Alle elever skal få en ens og tilpasset oplæring alt efter behov. De skal få den oplæring de hver især har behov for. Ret til at få specialundervisning.

I Norge er man kommet rigtig langt med lovgivningen indenfor oplæring af elever der ikke har udviklet et talesprog og som har behov for Alternativ og Supplerende Kommunikation ASK/AAC. Det var dejligt at høre en fra det politiske system tale om ASK/AAC, og hvor man fornemmede at hun viste noget om det. Hvor lang tid der vil gå i Danmark inden vi er kommet så langt at man begynder at kigge på lovgivningen, ved vi ikke endnu. Men vi er i hvert fald et stykke længere end vi var sidste år.

Det er vigtigt, at vi som arbejder indenfor dette felt, både som fagpersoner og som organisationer gør opmærksom på den problematik der er i dag i forhold til forskelle på viden og indsats afhængigt af hvor man bor, hvem man møder på sin vej m.v. At vi også i Danmark har behov for en klar lovgivning og ansvarsfordeling på ASK området, som også indeholder krav om viden og indsats.

Konferencens hovedtaler var John Costello fra Boston Childrens Hospital.

John Costello havde fire oplæg og til trods for at det er et børnehospital, så har han været med til at opbygge en enhed, der arbejder med AAC til både børn og voksne.

Første oplæg var om CVI.

Det har han for år tilbage holdt oplæg om på HIT-messen og oplægget lignede det jeg hørte dengang. Han har mange video eksempler i sine oplæg, så man kan se hans teorier og metoder illustreret.

Det jeg tog med mig denne gang var, at vi skal virkelig være opmærksomme på, hvad vi gør ved børn, når vi retter deres siddestilling, fordi børn med CVI måske vælger den hovedstilling, hvor de bedst kan se noget og det er ikke nødvendigvis i nakkestøtten.

Den anden detalje var, at en del børn med CVI ikke kan se og høre samtidig, derfor ser de ud som om de ikke hører efter, mens de får en besked.

Andet oplæg hed "Feilfri samkonstruktion av språk"

Costello talte om alle de ting vi skal være opmærksomme på ift. manglende talesprog. Havde masser af eksempler på video.

F.eks. den problemstilling

- at børn altid taler med voksne.
- at der skal lægges op til mulighed for spørgsmål og udsagn for ellers bliver personerne aldrig i stand til selv at starte en samtale.
- at vi taler meget mindre selv, når vi er sammen med børn uden verbalt sprog.

Tredje foredrag var om "Message banking".

En arbejds metode ift. borgere med ALS, som de havde udviklet gennem et stykke tid. Borgeren blev instrueret i og fik mulighed for at gå rundt med en lille mikrofon med optager i sin dagligdag. De skulle optage sætninger, som var vigtige for dem. Sætningerne med deres egen stemme blev så lagt ind i deres tale-hjælpemiddel som del af sætningsbiblioteket.

Det handlede meget om at samle personlige sætninger og tonefald. Fx børnenes navn i kærligt, bestemt og vredt tonefald, særlige vendinger som anvendes specielt i den familie (fx bob-bob, tivertifald, smølf).

Der var oprettet et dokument på centrets hjemmeside med udsagn fra borgerne, så de kunne få ideer fra hinanden.

Det var deres erfaring at de færdige sætninger blev anvendt. Måske fordi det var nogle helt særlige med betydning og de var situationsafhængige.

Fjerde oplæg omhandlede "AAC på intensivafdelingen".

Deres arbejdsmetode er at oplære patienter i brug af kommunikationshjælpemidler inden planlagte operationer, hvor man ved, at patienten efterfølgende vil være i respirator i kortere eller længere tid. Det betyder, at patienten meget hurtigt efter opvågning begynder at kommunikere med plejepersonale og pårørende.

Deres erfaring viser, at patienterne bliver mindre frustrerede og der dermed kan spares på den sløvende medicin og dermed er patienterne kortere tid på intensiv. Desværre er der endnu ikke evidens.

Stephen von Tetzchner holdt en plenumforelæsning med titlen " Perspektiver på alternativ og supplerende kommunikation gennem livsforløbet"

Børn tilegner sig sproget gennem samvær med mere kompetente sprogbrugere, ofte både børn og voksne. For de fleste er dette en selvfølgelig proces, men nogle børn må lære sig kommunikationsformer som kun bliver brugt af nogle få mennesker i samfundet. Det er et udviklingsforløb som er nyt både for børnene selv og menneskene omkring dem og starten af dette udviklingsforløb har fået stor faglig opmærksomhed. Den sproglige udvikling fortsætter og alle mennesker har behov for sproglig fornyelse i takt med ændringer i ens eget liv og i samfundet.

Børnealderens skolesprog og ungdomsalderens fra leg til samtaler er eksempler på emner som er diskuteret alt for lidt, og den sproglige udvikling i voksenalderen endnu mindre. Mennesker må lære nye ord og sproglige formuleringer også i den senere voksenalder for at kunne deltage i almindelige samtaler. Det stiller krav til de fagfolk som skal vejlede og støtte mennesker der bruger alternativ og supplerende kommunikation gennem det sproglige livsforløb. Sådan lød indledningen til foredraget.

Stephen talte en del om "kommunikationsgab", dvs. det gab der bliver for en person hvis man kigger på samfundets krav, tilgængelighed i forhold til personens kompetence. Hvis der ikke er kompetence i omgivelserne eller hvis man går i gang for sent med at indføre ASK/AAC for en person, bliver personen mere kommunikationshandikappet, end hvis samfundet er mere indrettet til både at være mere kommunikativ tilgængelig og at det er generel viden i samfundet. Så "kommunikationsgab" kan man påvirke på mange måder, og det kan laves mindre.

Tilegnelse af ASK er en udviklingsproces der kræver et planlagt udviklingsforløb. Det stiller anderledes krav til forældre og fagfolk. Det er vigtigt at sørge for at udviklingen af sproget er relevant og noget barnet kan bruge. Enhver udvikling er en fortsættelse af en tidligere udvikling og fortsættelse til en ny udvikling.

Mål for at støtte udviklingen af ASK:

- Kommunikativ tilgængelighed
- Varierende kommunikative erfaringer og færdigheder

Tidlige tiltag (inden 3 år): Det er vigtigt at gøre ordforråd og de sproglige funktioner tydelige for dem der skal lære det. Udfordringen er at starte tidligt nok og vide hvad man skal gøre, og finde måder at organisere sproget på.

Hvorfor kommer man ofte så sent i gang?

- Man har fokus på motorik
- Manglende viden hos fagfolk
- Fagfolk vil ofte ikke diagnosticere og kategorisere børn inden 3 års alder.
- Mange fagfolk tror at man skal have færdigheder inden man kan gå i gang
- Små børn får sjældent hjælpemidler

Førskolealderen er den tid hvor tiltagene fungerer bedst. Hvis børn som bruger ASK/AAC får et for lille ordforråd kan det begrænse leg med andre børn der har et meget større ordforråd.

Det er vigtigt ikke kun at præsentere ord til *valg* men til *kommunikation*.

Skolealderen: Nye børn og voksne er vigtige i børns liv, nye aktiviteter giver nye udfordringer og nye kundskaber. Der er ofte lav kommunikativ tilgængelighed blandt jævnaldrene og der bruges sjældent hjælpemidler sammen med andre.

Skolen er en vigtig kilde til nye ord på nye områder, også for børn med begrænset talesprog. Der er vigtigt at få et kundskabssprog udover det daglige sprog.

Læsning og skrivning er vanskeligt for mange ASK/AAC brugere. Processen som ligger til grund for læsning og skrivning er måske ikke klar og man har ofte ikke klare strategier for hvordan man skal takle dette.

Kommunikation om hændelser (narrativer) er et hovedelement i al sprogbrug. Skolealderen indeholder flere hændelser som forældrene ikke ved noget om. At fortælle narrativer fordrer erfaringer af at have noget at fortælle og et eget ordforråd samt erfaring med at fortælle.

ASK/AAC i ungdomsalderen går fra afhængighed til autonomi og sårbarhed. Sproget er det vigtigste redskab for at skabe autonomi.

ASK brugere har udtalt "Mit kommunikationshjælpemiddel har givet mig mere autonomi end min el-kørestol".

Udfordringer i ungdomsårene er, når man går fra skolens struktur til voksen rehabilitering.

Det er nødvendigt at give støtte til sprogudvikling hele livet for ASK/AAC brugere. Det er ikke altid at skolelivet har tilrettelagt for det fortsatte voksenliv. Nye aktiviteter kræver igen nye ord og nye færdigheder. Det er ofte uklart hvem der er ansvarlig for at sikre at dette sker.

Voksenalderen er præget af arbejde, bolig og livsstil. Hvad skal der til for at få ASK til at fungere på arbejdet? Dette stiller krav både til ASK brugeren og kolleger, og det kræver et ordforråd både til det arbejdsmæssige og til almen snak.

Der findes næsten ingen kundskab omkring brug af ASK i den senere voksenalder og der er få der bruger ASK.

Der er store forskelle på muligheder afhængigt af hvornår man vokser op.

Vi kan håbe på at vi i fremtiden giver bedre muligheder for ASK/AAC brugere i forhold til tilgængelighed til kommunikation!

--- 0 ---

Der var selvfølgelig også flere andre spændende oplægsholdere i løbet af de tre dage konferencen varede.

Bl.a. Signhild Skogdal, som er i gang med sit ph.d. studie i inklusion. Hun fremlagde nogle af sine foreløbige resultater.

Erik Johnsen, en ung mand som holdt oplæg via sin Rolltalk talemaskine med en kombination af Bliss, sætninger og bogstaver.

Og mange flere gode oplevelser, snakke og faglig sparring.

--- 0 ---

Kommunikationskarnevalen i Göteborg 6 – 7. maj 2013

v/ Pernille Bagner Carlsen / Trine Lund Lauridsen

I år sendte ISAAC Danmark to deltagere til Kommunikationskarnevalen i Göteborg – de heldige var Pernille Bagner Carlsen og Trine Lund Lauridsen.

Konferencen blev holdt på Radisson Blue Hotel, som ligger centralt i Göteborg lige over for centralstationen. Et fantastisk flot hotel med gode rammer til en konference af den størrelse. I alt deltog 350 personer i konferencen.

Årets tema var "Læse og skrive – nye muligheder for alle".

Ingen af os arbejder inden for skoleverdenen, så vi var spændte på, om vi ville blive "fanget" af oplæggene. - Men det blev vi i høj grad!

Årets udenlandske hovedtaler *Janice Light*, som har mange års forsknings erfaring inden for alternativ og supplerende kommunikation, var utrolig inspirerende og spændende at lytte til. Hun er en varm fortæller for tidlig læse- og skrive indlæring. Når hun mener tidlig, er det helt ned til 3- 4 års børn.

Hendes fokus er at barnet skal lære bogstavernes lyde og at lydene kan sættes sammen til ord. Hun beskriver at man skal tage udgangspunkt i de vokaler der er lettest at artikulere. Samtidig skal man i lige så høj grad inddrage bogstaver der kan sættes sammen til meningsfulde ord for barnet. F.eks. så vi en dreng, som var vild med Youtube og det blev det først ord han lærte at læse.

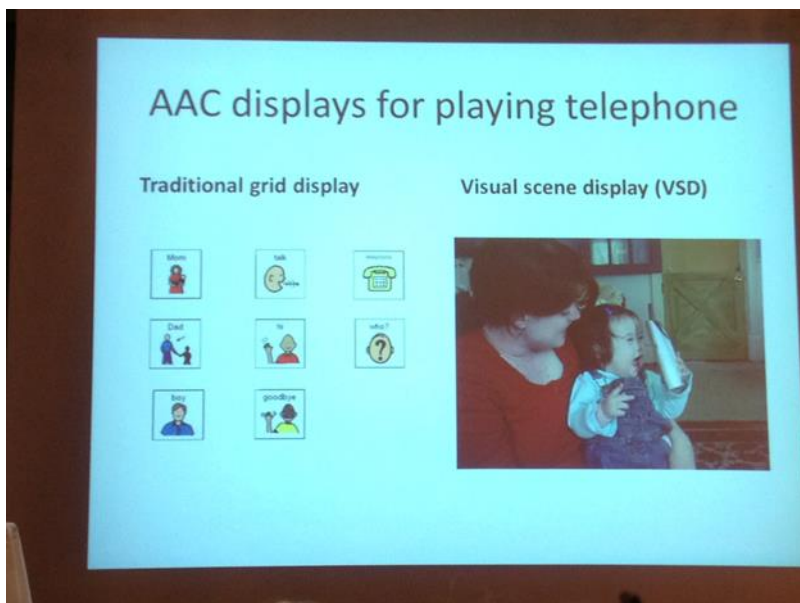
Herunder ses eksempler på indholdet og tidsforbrug i undervisnings sessioner.

Typical early instructional session 20-30 minutes	
10 minutes	Phonological awareness skills • sound blending & phoneme segmentation
5-10 minutes	Letter sound correspondences
5-10 minutes	Reading books to the student & talking about the books

Typical instructional session 30-40 minutes	
5 minutes	Letter sound correspondences • Teach new sounds & review known
10 minutes	Single word decoding
5-10 minutes	Sight word recognition skills
10 minutes	Shared reading activities • Apply decoding & sight word skills
5 minutes	Review sound blending & phoneme segmentation skills

Janice Lights forskning er baseret på, at implementering er mulig og inden for rækkevidde i hverdagen. Janice Light har fokus på at forskningen kan overføres direkte til hverdagen. Det vil sige at den for eksempel ikke må rumme urealistisk meget træning og undervisning. Det betød, at deres læse- og skriveprojekt handlede om en times træning pr. uge pr. barn...! Og det var fantastisk at se så flotte resultater, med så relative få ressourcer.

En pointe der gjorde indtryk var hendes syn på børns symbol forståelse. Mens børnene er små (under 3-4 år) siger hendes og hendes kollegers forskning, at børn ikke forstår symboler som f.eks. PCS symbolerne. De skal i stedet have Visuel Scene Displays, som er fotos af barnet i kendte situationer, f.eks. et barn der leger sammen med sin mor med en teletøjstelefon. Når barnet er klar til at forstå symboler, er det samtidig tid til at starte læseindlæring i kombination med symboler.

Hvis du er blevet nysgerrighed på at vide mere, så se følgende hjemmesider:

<http://aackids.psu.edu>

<http://aacliteracy.psu.edu>

Der finder du blandt henvisninger til en masse gode videoklip, samt beskrivelse af teori og metode. Vi tror at mange i Danmark ville kunne få glæde af Janice Lights forskning og metoder, og vi håber at vi engang kan præsentere hende på den danske ISAAC konference.

Et andet oplæg om læse- og skrive indlæringen stod *Irene Johansson* for. Hun er kendt for *Karlstad-modellen*, der handler om sprog og læsetræning. Hun arbejder ligeledes med tidlig læseindlæring gennem brug af bogstav lyde, ordbilleder, ordklasser, farvekodning m.m.

En af Irenes pointer var, at vi skal læse højt for barnet. Under denne højt-læsningsproces skal vi have fokus på at inddrage og delagtiggøre barnet i bogens indhold. Helt konkret betyder det, at vi skal stille spørgsmål og tale om hver enkelt linje, hver side, hvert kapitel og til sidst hele bogen, - a' la dialogisk læsning.

Se mere på www.karlstadmodellen.se

Derudover havde David McNaughton, pædagog og professor ved Penn State University et oplæg. Hans foredrag var et mere filosofisk indspark omkring at sikre sin fremtid når man er AAC bruger.

Han mener der er 4 mål, som er vigtige for at have et godt liv:

1. Et trygt og støttende sted at bo
2. Have mulighed for at deltage i meningsfulde aktiviteter / arbejde
3. Have adgang til den nødvendige hjælp / støtte
4. Udvikle venskaber og intime relationer

En af hans væsentlige pointer er, at borgeren skal lave beskrivelser af sine måder at udføre hverdagsaktiviteter på. Ofte er man som AAC bruger underlagt skiftende personale hvilket betyder, at man hele tiden bliver hjulpet forskelligt. Hvis man systematisk har beskrevet sin måde at eksempelvis få klippet negle, oplever man at have kontrol over eget liv og dermed også tryghed. Samtidig er det en stor hjælp for det personale der skal hjælpe en. David er gift med Janice Light.

Apps er et højaktuelt emne og derfor blev det også kort berørt på konferencen. Det interessante i dette oplæg var ikke de enkelte apps, men måden hvorpå man kunne formidle indholdet i dem. Hjælpemiddelinstitutionen i Sverige har påtaget sig ansvaret for opbygningen af en løbende oversigt over både kognitive og kommunikative apps. Her bliver den enkelte app præsenteret og der er mulighed for, at man kan beskrive sine erfaringer om den enkelte app.

Siden er opbygget med både enkelt og avanceret søgning og der er mulighed for at printe beskrivelserne. Se nærmere på app-siden: www.hi.se/kommunikationsappar.

På mange måder kunne det være hensigtsmæssig med en lignende side i Danmark. Vi har Facebook siden "Apps til børn og voksne med specielle behov" som på mange måder er en god hjælp i junglen af apps.

Desværre er der ikke mulighed for at systematisere på Facebooks platform, derfor kan det være tidskrævende at finde tilbage til relevante indlæg. Måske man skulle spørge Socialstyrelsen om det var en opgave for dem..

Vi har fået større indblik og forståelse for læse- og skriveudviklingens betydning for individets muligheder for at begå sig. Vi mødes via skrift på internettet, via e-post, SMS, mail, Facebook, Instagram og andre sociale medier. Alle flader er tekstbaseret, hvor mange med handicaps på nuværende tidspunkt har svært ved at deltage og derfor stå uden for fællesskabet. Udfordringer for os professionelle bliver, at få flere og flere til at tilegne sig et skriftsprog, så de kan blive en del af fællesskabet.

Vi slutter af med et billede vi tog på gåturen tilbage til hotellet fra aftenens festmiddag som foregik i flotte lokaler på havnen.

Vi kan varmt anbefale et besøg i Göteborg☺

--- 0 ---

ISAAC Nordic Research Symposium..

v/ Anna Voss

Efter en meget spændende ISAAC Norge 2013 konference på Sundvolden den 15-17. april, deltog jeg som ISAAC Danmarks repræsentant på *ISAAC Nordic Research Symposium* i Oslo den 18. april. (Tilfældigt samme dag som Justin Bieber gæster Oslo og derfor næsten umuligt at få plads på et hotel. Byen var fyldt med piger i 14-15 års alderen med små røde hjerter tegnet på kinderne.)

Stephen von Tetzchner og Sylvi Storvik var ansvarlige for det tredje nordiske forskningssymposium som de to tidligere gange er blevet afholdt i Sverige og altså dette år i Norge. Forventningen er nu at Danmark er ansvarlig næste gang!

Der var knap 30 deltagere fra Norge, Sverige, to fra Tyskland, *John Castello* fra Boston (som var hovedtaler ved Isaac Norges konference på Sundvolden) samt Præsidenten for Isaac International *Jeff Riley*.

Dagen starter med **"Linguistic and political perspectives on augmentative and alternative communication"** - Arnfinn Muruvik Vonen, lingvist og leder for det Norske Sprogråd.

Det norske sprogråd vogter udviklingen og bevarelsen af det norske sprog. Et meget aktuelt emne i forhold til ASK/AAC er "Hvad er et sprog?"

I forhold til den lingvistiske definition er ASK/AAC ikke et sprog og derfor ikke omfattet af den samme lovgivning i forhold til retten til undervisning i et modersmål. Det er flere punkter i definitionen på sprog som skal være opfyldt, bl.a. ses ASK/AAC som noget som skal undervises i og ikke noget som læres ved at kommunikere, som er definition på et sprog, men dette er mange ASK/AAC folk uenige i.

En politisk definition af ASK/AAC er: Forskellige udtryksformer til kommunikation, som bruger de sproglige ressourcer og som anvendes af personer uden et funktionelt talesprog.

Definitionen af sprog blev livligt diskuteret efter Arnfinns fremlæggelse. Denne diskussion er vigtig, og det er vigtigt at arbejde videre rent politisk i forhold til retten til undervisning i ASK/AAC hvis man ikke har et udviklet talesprog. I Norge er man kommet langt i det politiske system i oplæringsloven, med retten til at bruge, og få undervisning i ASK/AAC

I handicapkonventionen er retten til at få mulighed for at bruge ASK/AAC som en kommunikationsform hvis man ikke har et udviklet talesprog, ligestillet med andre former for kommunikation et vigtigt skridt i den rigtige retning.

Stephen von Tetzchner kommenterede til sidst: "ASK/AAC har samme funktion som et sprog – det virker som et sprog uanset lingvistisk definition. Accept af at ASK har **funktion** som et sprog er vigtigt i forhold til at få de samme rettigheder som alle andre sprog" (frit gengivet af mig).

"Psychological effects of speech impairment" - Thor Sandmel, matematisk institut i Oslo.

Et foredrag afholdt af en mand der selv benytter ASK/AAC til kommunikation. Når Thor har holdt foredrag er det virkelig noget der rører en og man får et indblik i og tanker om ASK/AAC. Hele foredraget kan læses på www.isaac.dk

"Investigating participation in regular schools for students who use AAC: the research process" - Signhild Skogdal, statsped Nord/Høgskolen I Finnmark.

Hun talte om muligheder og barrierer i forhold til inkludering for elever der benytter ASK/AAC, med fokus på deltagelse i undervisning, socialt samvær i timerne og i pauserne for elever der bruger ASK. Det viste sig at samværet mellem elever øgedes når der ikke var voksne i nærheden eller hvis de ikke var for aktive i forhold til samværet med disse elever." Måske fordi at dette øgede ansvarligheden hos de andre elever", (mine spekulationer).

“Speech analyses of german speaking children and consequences for AAC intervention” - Stefanie K. Sachse; Ph.D, University of Cologne

Stephanie har lavet et studie med hovedinteresse i hvorfor ASK/AAC bliver så lidt brugt samt hvilket vokabular bliver brugt af børn med og uden funktionsnedsættelser.

Stephanie har kigget på de mest brugte ord for børn både i Sverige, Tyskland og England og det viser sig at der er et stort sammenfald med hvilke ord der bliver mest brugt. Stephanie taler for at vi er nødt til at give børn der bruger ASK/AAC mulighed for at få de samme ord/symboler som andre børn bruger. Der er behov for et stort antal kerneord fra 50 – 300, der vil dække ca. 50 – 80 % af ordforrådet. Udover kerneord er der også behov for at præsentere situationsbestemte ord, men der skal ofte bruges meget færre af disse ord/symboler for at kommunikere. Stephanie fremviser et forslag til kommunikationstavle med relevante kerneord og situationsbestemte ord. Stephanie henviser både til Gail van Tatenhove og Susan Balandin som har lavet forskning på dette område. Relevant hjemmeside at kigge på www.fbz-uk.uni-koeln.de

“Engineering Social responsibility for People who use AAC across the Globe: A call for social Science Research in the Context of new technology an new economics” - Jeff Riley, Isaac international præsident.

I dag bruges teknologien af alle mennesker, næsten alle kan bruge en tablet og apps, mange venter på at den “rigtige app” kommer!

Jeff taler om hvor vigtigt det er at AAC området bevogtes i forbindelse med den teknologiske udvikling der sker. Risikoen kan være at teknologien bliver så almen og at den bliver så billig at det så også bliver færre penge til forskning og udvikling og dermed mindre service og ekspertise til dem der har behov for det.

“The use of AAC in a cohort of children with infantile autism In Nordland County Norway” - Sidsel Romhus, Nordlands sygehuset og Elisabeth Grindheim fra den nationale autisme forening.

Der er lavet en undersøgelse af brugen af ASK/AAC hos børn med autisme. Nogle af de første tegn på autisme er sproglige problemer. Det var kun 4 % af den gruppe de undersøgte der brugte ASK/AAC systematisk, og 23 % brugte symboler eller tegn i nogle situationer ofte i forhold til struktur, resten af gruppen brugte ingen form for ASK/AAC.

Spørgsmålet om hvor mange som ville have glæde af at bruge ASK/AAC, mener de begge to at alle børn med sprogproblemer også dem der kan tale vil have glæde af at bruge ASK/AAC. Og at man hos børn med autisme og sproglig regression altid skal være opmærksom på at sætte ind med en ASK/AAC indsats.

Stephen von Tetzchner pointerer i denne forbindelse at indsatsen til at bruge ASK/AAC ofte kommer sent for de børn der har få ord fra starten. Her vurderer omgivelserne ofte at der nok skal komme flere ord og at man derfor kommer for sent i gang med ASK/AAC indsatsen.

Sylvi Storvik fra den nationale autisme forening afsluttede foredragsrækken med titlen **“AAC for children with Down Syndrome. Perspectives from research projects”**

Har været med i et norsk projekt 2004-09 med børn med dobbeltdiagnose DS og autisme. Hvor målet har været at finde frem til forskel på viden for DS og autisme, tidligere diagnosticering og bedre behandling. Der er foretaget både interview, observationer og diskussioner med forældre og hvem.

18 personer mellem 4-20 år med dobbeltdiagnose og 48 personer mellem 1-20 år med DS.

Dobeltdiagnosticerede får senere diagnose end børn med autisme, forældrene havde ofte været opmærksomme tidligere men havde svært ved at få accept fra professionelle. Problemerne relateredes ofte til DS diagnosen. Disse børn scorede dårligere på kommunikation og sociale evner og var mere stereotype og havde længere latenstid end børn med DS. De havde også store problemer med initiativ og passivitet som øgedes med alderen. De ældste børn fremstod deprimerede.

De dobbeltdiagnosticerede var mere atletiske end børn med DS. Det var ikke svært at finde de børn med dobbeltdiagnose. Disse børn havde en dårligere sprogudvikling end børn med DS og var mere sociale end børn med autisme. Alle disse børn havde behov for ASK/AAC indsats.

Der har for begge grupper været fokus på struktur i den indsats der har været. Mange havde brugt ASK/AAC indsats i form af tegn som de voksne har bestemt (Karlstadmodellen). Men det har ofte været sådan at når børnene er begyndt at sige nogle ord slipper man brugen af tegn i omgivelsen.

Den samme problematik som i mange andre miljøer at det er svært at fastholde brugen af ASK/AAC ved miljøskift pga. manglende viden.

I løbet af projektperioden er det sat fokus på:

- Struktur i omgivelsen
- Finde de rigtige ASK/AAC løsninger
- Give tid til respons
- Samarbejde mellem fagpersoner

Efter projektet så man bl.a.: At der brugtes en eller anden form for ASK/AAC hos de fleste børn, dvs. øget brug af nogen form for ASK/AAC efter projektet. Dagene var mere planlagte og strukturerede. Børnene fik øget indflydelse via kommunikation med ASK/AAC.

Næste **Nordiske Research Symposium..**

Dagen afsluttedes med refleksioner og opfordring til at komme med indspark til det næste nordiske Research Symposium (som måske kunne foregå i Danmark?).

Kom gerne med indspark til dette, og hvis nogen har kontakter og kendskab til eventuelle emner og personer der kunne holde oplæg, er I velkommen at kontakte mig på akv@teknologiipraksis.dk.

--- O ---

Vi er alle kommunikationshåndværkere!

-om metoder og teknikker til opnåelse af fælles forståelse i kommunikation.

v/ Gitte Rasmussen (lektor, Ph.d.) & Maja Sigurd Pilesjö (adjunkt, Ph.d.).

Center for Social Praksis og Kognition

Syddansk Universitet

Introduktion

Er der noget, der har givet anledning til fascination og forundring, så er det menneskets evne til at forstå hinanden. Er der noget, der har fascineret allermost og stadig gør det, så er det vores evne til at skabe betydning igennem *sprog*. I det danske samfund hylder vi sproget. Man kan sige, at vi hylder det på to måder. På den side dyrker vi det som en *kreativ* ressource, igennem hvilken vi skaber nye betydninger, nye nuancer og nye universer. Således hylder vi skønlitteraturen og dens skabere eller vi lader os underholde flere på hinanden følgende fredag aftener af en Thomas Blachman, der formår at fascinere tilskuerne ved at påbegynde en tale, han tydeliggør som en *proces* , hvor hvert nyt ord bidrager til en betydning under udvikling. Man kan sige, at han anvender sproget som byggeklodser, der kan sammensættes på for ham og for alle andre nogle gange helt nye og uventede måder. Han ved ikke selv, hvor han ender, når han starter. Han ved med andre ord ikke, hvad det ender med at betyde, det han påbegynder. Det ved vi andre heller ikke. Derfor er vi underholdte. Vi fascineres altså af, at betydning *opstår* .

Samtidig med at vi dyrker sproget som en kreativ ressource, dyrker vi det også som en ressource, der har en *fastlagt* betydning. Pressen diskuterer, hvad politikere har sagt. Politikere og alle vi andre holder hinanden op på, hvad vi har sagt. Hvis noget er sagt og endnu bedre, hvis noget er nedskrevet, så har det en fastlagt og uomtvistelig betydning. En betydning, der ikke kan diskuteres. Derfor nedfælder vi fx regler i lovttekster. Devisen er, at når det står der, eller når det er sagt, så er der ikke noget at ræfle om, "det sagde du selv!" eller "det står jo lige der!". Men er der ikke det? Er der ikke det, selv når vi ikke som en Blachman "leger med ordene"? Ifølge grundforskningen i kommunikation er der. Her indgår sproget sammen med andre ressourcer som fx kroppen, tale, skrift og fysiske objekter som byggeklodser, når vi som mennesker kommunikerer og derigennem søger at opnå en fælles forståelse. Byggeklodserne sammensætter og kombinerer vi på bestemte måder, så de bliver genkendelige som bestemte handlinger. Når vi fx bruger klodserne 'må', 'jeg', 'komme' og 'ind' og sammensætter dem på en bestemt måde (a) " *må* jeg komme ind", er kombinationen genkendelig som handlingen 'et spørgsmål'/en forespørgsel'. Ved at sammensætte dem på andre måder (b) " *jeg* *må* komme ind" opstår der andre handlinger. Det gør der også ved at bruge andre klodser af samme type (c) " *jeg* *skal* komme ind" eller ved at kombinere med andre typer, som når ' *må* *jeg* komme ind' kombineres med den fysiske handling ' *den lukkede dør sparkes ind* '.

Metoder i interaktion

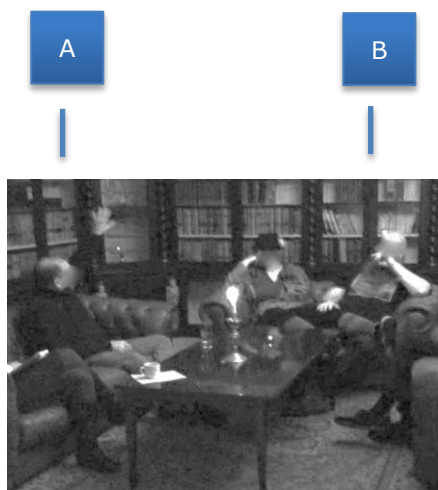
Inden for den type kommunikationsforskning, vi kalder for Ethnometodologisk Conversation Analysis (EM/CA) (Sidnell, 2009), betragter man de måder, vi som kommunikationspartnere kombinerer vores

ressourcer på, som vores *metoder* til at opnå en fælles forståelse på. EM/CA er et internationalt forskningsparadigme, der undersøger, hvordan vi som medlemmer af samfundet og/eller som grupper individer til at opnå en fælles forståelse af vores verden/ livet/samfundet, når vi interagerer med hinanden ved at gøre brug af kommunikative metoder til at konstruere genkendelige sociale strukturer i vores interaktion. EM/CA er altså interesseret i, hvordan vi *sammen* opnår en fælles forståelse. Og EM/CA forskere er interesserede i, hvordan *alle* samfundsmedlemmer sammen konstruerer genkendelige sociale strukturer via deres metoder og således opnår en fælles forståelse (Brouwer et al., 2011; Clarke & Wilkinson, 2007, 2008; Coates, J. & Sutton-Spence, 2001; Rasmussen, 2010, 2011; Sacks, Schegloff & Jefferson, 1974; Schegloff, 1984).

Her er betydning og forståelse ikke noget, der er fastlagt og som ligger på nogle hylder, hvorfra vi bare kan tage den ned. Betydning er noget, vi er nødt til skabe – hver gang vi kommunikerer. Vi er nødt til at gøre noget – hver gang vi vil opnå en fælles forståelse. Og det er vi alle samfundsmedlemmer med eller uden funktionsnedsættelser. Altså tager vi de ressourcer, vi har til rådighed, og så går vi metodisk til værks i konstruktionen af de kommunikative handlinger, der udgør vores kommunikation. Vi går på arbejde. Og vi arbejder meget og på flere fronter, end de fleste umiddelbart tænker over. Vi koordinerer nemlig ikke blot (i) vores egne ressourcer i konstruktionen af vores handlinger. Vi koordinerer dem også i forhold til vores kommunikationspartners (koordinering af sine) ressourcer og handlinger (ii) og *placerer* dem (iii) i forhold til deres og egne ressourcer og handlinger. Lad os tage to eksempler. Et eksempel (1) imellem to mænd og et eksempel (2) mellem en dreng med cerebral parese og hans veninde.

På nedenstående billede, eksempel (1), ses to mænd (A og B) kommunikere. På billedet er også andre tilstedeværende.

Eksempel (1)

I det øjeblik i interaktionen, som billedet fastfryser, siger A 'lang langt væk fra', tager en dyb indånding (tegnet (*h) i nedenstående transskription angiver dette) og fortsætter med at sige 'fra den'. Det kan man transskribere på følgende måde (tegnet (:)) angiver, at han trækker vokalen. Jo flere (:), jo mere trækker han):

A: som er /la::ngt la:ngt langt væk/ fra (.) *h /fra den/(...)/

Her har vi nogle ord, der er organiseret i en bestemt rækkefølge. Vi forstår umiddelbart dem alle sammen og også den mening, der opstår ved at sætte dem i den bestemte rækkefølge. Alligevel giver de ikke mening. Men faktisk anvender A også andre ressourcer, som det ses af billedet. Han kigger på B og han bevæger sin venstre arm op til venstre i billedet. Herefter sænker han den og peger skiftevis på B og på sig selv. Det gør først, mens han siger 'fra den' og herefter mens han ikke siger noget (det er i transskriptionen vist sådan her (...)). Disse bevægelser koordinerer han altså meget nøjagtigt med det, han siger. Koordineringen (i) af ressourcerne kan man transskribere på følgende måde (tegnet (/) viser, hvor bevægelse og ord er sammenfaldende; numrene i margin (5) og (6) angiver nummer i rækken af (tale)ture til kommunikation. Numrene (1)-(4) vil blive vist længere nede).

(Koordinering af ressourcer)

- (5) A: som er /la::ngt la:ngt langt væk/ fra (.) *h /fra den/(...)/
blik ><B
gestik /venstre arm op til hv, underarm frem mod venstre/holder position/sænker arm, holder arm frem mod B, peger på B m. venstre pegefinger, fører arm tilbage, henover hovedet/fører arm frem, håndflade opad, holder den imellem A og B og fører underarm frem og tilbage flere gange
- (6) B: /ja
blik ><A
gestik /fører venstre arm og hånd op til venstre side af hovedet

A's handling udgøres altså af såvel tale som blik og armbevægelser. Betydningen af denne handling opnår han og B, der i linje (6) angiver at have forstået, ved at placere handlingen (linje (5)) et helt bestemt sted efter at de to har produceret andre handlinger ved at koordinere andre (og sammenlignelige) ressourcer. Han placerer den altså i en helt bestemt kontekst, som A og B selv har konstrueret. De to følgende billeder fastfryser to øjeblikke i den kontekst:

Det første billede er et øjeblik i hvilken, A starter på et samtaleemne, hvor han refererer til en samtale, han og B har haft tidligere, hvor han (A) fortalte B om sit liv som søn af en missionær. Han fortæller, at han havde indtrykket af, at B lyttede meget intenst. Samtidig peger han skiftevis på B og sig selv, når han siger noget, der relateres til en af dem. Det ser sådan her ud:

(Placeringen af handlingen i en kontekst, der også konstrueres med kombinationen af ressourcer)

- (1) A: /jeg vi' sig' det de::r der skete mellem Arne /og mig i /begyndelsen=
blik ><B
gestik /holder arm frem mod B, peger på B /peger på sig selv, /peger på B,
A: =/hvor jeg snakkede (.) /det var *h /jeg havde indtryk af (.) /du=
=lyttede meget intenst
gestik /peger på sig selv, /peger på B /peger på sig selv, /peger på B
- A: /og du synes jeg var en nørd /hehe
blik ><B
gestik /peger på sig selv
com /læner sig frem
- A: /altså en slags nørd, ik?
blik ><B
com /arme ned, krop i hvileposition

Som det ses koordinerer A også her sine ressourcer meget nøjagtigt, og får igennem denne koordinering konstrueret nogle kommunikative handlinger, igennem hvilke de får etableret, at der her startes et emne, der handler om dem, og hvilke roller, de hver i sær har i det. A snakkede, B lyttede og A havde indtrykket af, at B syntes, at A var en nørd. Som det ses af nedenstående transskription, reagerer B ikke umiddelbart på det ((2) nedenfor) og når han gør det, sker det ved et 'ja:: ja::' ((4)) (tegnet ([] angiver at, det, A og B siger, er i overlap med hinanden; tegner [=] angiver, at linjerne hører sammen, men måtte adskilles pga. manglende plads på sidelinjen; com angiver en kommentar i transskriptionen):

(forsættelse af interaktionen i eksemplet ovenfor)

- (1) A: **forstår du hvad jeg mener**
com **arme og krop i hvileposition**
- (2) Ps (.)
- (3) A: altså et [et et]
- (4) B: [jah jah]
- (5) A: okay det vil sige jeg bruger et /voka- vokabularium=
gestik /højre arm og hånd op til højre, cirkelbevægelser

=og *h /nogle forestillinger=
gestik /højre hånd føres længere op mod højre, cirkelbevægelser

=og jeg har /nogle referencerammer=
gestik /begge arme og hænder føres op foran A, cirkelbevægelser med begge hænder

=og /hyhyhy/ og måske en mytisk verden oven i købet, ik og?
gestik /begge arme føres samlet mod venstre og langt over så kroppen følger med/arme ned i hvileposition
blik ><B

som er /la::ngt la:ngt langt væk/ fra (.) *h /fra den/(...)/
blik ><B
gestik /venstre arm op til hv, underarm frem mod venstre/holder position/sænker arm, holder arm frem mod B, peger på B m. venstre pegefinger, fører arm tilbage, henover hovedet/fører arm frem, håndflade opad, holder den imellem A og B og fører underarm frem og tilbage flere gange
- (6) B: /ja
blik ><A
gestik /fører venstre arm og hånd op til venstre side af hovedet

B's respons forstås af A som, at B ikke helt har forstået, hvad A mener. Altså påbegynder A en forklaring af, hvad han mener med, at han (A selv) er en nørd. Det gør han ved ikke blot at beskrive med ord, hvordan han er det. Han bruger også en vokaliserings, en "blæselyd" "hyhyhy", som han kombinerer med at føre sine arme over mod venstre (billede nr. 2). Denne handling kan forstås på den måde, at hans 'vokabularium' og hans 'forestillinger' 'flyver af sted' og på den måde er nørdede. Nøjagtig efter den handling, som A konstruerer på denne helt bestemte måde ved at kombinere disse ressourcer på denne helt bestemte måde, placerer han sin handling 'som er la::ngt la:ngt væk fra...'. Den konstruerer han vel at mærke ved at kombinere ressourcerne på måder, der er sammenlignelige med dem, han lige har anvendt. I konstruktionen af 'la::ngt la:ngt væk'-handlingen, anvendes også en gestusbevægelse, hvor venstre arm peger ud imod venstre, hvor han lige har placeret sit 'vokabularium' og sine 'forestillinger' ved at føre begge arme derover. I den

placering og på den måde giver handlingen ('la::ngt la:ngt væk') mening. Hans mytiske verden ligger langt væk fra B's verden og B's forståelse af den. Derfor er A en nørd.

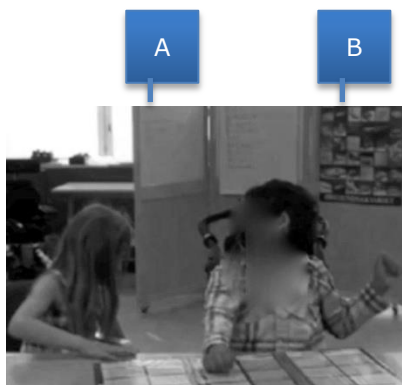
Metoder i atypisk interaktion

Når vi kommunikerer, koordinerer vi altså forskellige ressourcer på bestemte måde og vi placerer dem bestemte steder. Herudover vurderer vi, hvornår vi skal bruge hvilke ressourcer og i forhold til hvem. Der er unægtelig forskel på, hvordan vi tager afsked ved toget, hvor den ene af os er placeret bag ruden og den anden står på perronen og på når vi står overfor hinanden. Og der er forskel på, om dem vi tager afsked med er venner, familie, bekendte, børn og voksne.

Alt det arbejde gør vi uden umiddelbart at skænke det en tanke. Det er først, når noget ikke forløber rutinemæssigt, at vi bemærker det. Det er først, når folk kombinerer deres ressourcer på andre måder eller gør brug af andre ressourcer eller kombinerer deres handlinger i forhold til vores egne handlinger på andre måder, at vi bliver opmærksomme. Det er først, når ens kommunikationspartner fx *ikke* kigger på en anden, mens de kommunikerer, at vi lægger mærke til, at 'vi normalt kigger på den, vi taler med' og det er først når vores kommunikationspartner – *når* han kigger på os mens han taler – ikke flytter sit blik fra én på noget tidspunkt, at vi lægger mærke til, at vi faktisk typisk også flytter vores blik i korte øjeblikke, mens vi kommunikerer med hinanden. Vi lægger med andre ord først for alvor mærke til, *at* vi bruger forskellige ressourcer og *hvordan* vi koordinerer dem, når vi indgår en form for atypisk interaktion. ASK interaktion kan kategoriseres som atypisk interaktion. Når vi møder den form for interaktion, begynder vi at tale om og reflektere over, hvad der skal til for at opnå en fælles forståelse. Og her bliver vi typisk enige om, at det er ordene, der gør forskellen. Hvor de altså faktisk indgår som *en* ressource blandt andre og på den måde *bidrager* til at opnå en fælles forståelse, bliver det i vores refleksion pludselig dem og kun dem, der gør forskellen. I den logik er det dem, der fastlægger betydning og fastholder dem. Så har bare *dem* til rådighed og kan man bare tage dem ned fra hylden, er problemet løst.

Men hverken ord, talecomputer, Apps, stavesystemer *eller* gestik og kropsbevægelser alene kan gøre det. De indgår som ressourcer – fremragende, anvendelige og derfor højt skattede ressourcer – i nogle processer, hvor vi arbejder med dem for at opnå en fælles forståelse. I den forstand adskiller ASK interaktion sig ikke fra andre former for interaktion.

Lad os afslutningsvist give et eksempel på, hvordan kommunikationspartnere også i ASK kommunikationsprocesser bruger *placeringen* af deres handlinger som en metode til at forstå hinanden og i konstruktionen af deres handlinger koordinerer forskellige kropslige, talemæssige og materielle ressourcer. Sidstnævnte er også her metoder til opnåelse af en fælles forståelse.

Billedet fastfryser et øjeblik i en interaktion imellem to svenske venner, pigen A og drengen B. B har store motoriske og sprog- og talemæssigheder pga. cerebral parese. Han sidder i kørestol og har ingen funktionel tale. A og B sidder i et lokale på deres skole. De har en pegetavle med Bliss-symboler foran sig på bordet. B bærer brille med en påsat laserpegelampe. Ordet i parentes i transskriptionen ((död)) angiver den leksikalske enhed, som B peger på på tavlen med sin pegelampe. Børnenes ansigtsudtryk er markeret med ☺. Dataeksemplet er oversat til dansk i en linje, markeret som (os).

(1) A: gudrun
com (lærerens navn)

(2) Ps (4.6)

(3) A: hon e inte där
os *hun er der ikke*

(4) B: (DÖD)
os: *død*

(5) Ps (4.5)

(6) A: **död**
blik />B
☺ /smiler
os: *død*

(7) B:
blik /><A /
☺ /smiler/

(8) Ps (1.5)

(9) B: /[hiieh HAAH]/
blik /><A /

(10) A:
☺ /[smiler]/
blik /><B /

Sekvensen starter med at A kalder på deres fælles lærer, Gudrun. Hun svarer ikke og det forstår A som, at hun ikke er til stede (linje (2)). Som det ses, responderer B på A's forståelse af det manglende svar fra læreren ved at pege på ordet 'död' på pegetavlen. A bekræfter, at hun har set udpegningen ved at gentage 'död' og indikerer dermed, at hun forstår udpegningen som en ressource, der er ment som en byggesten i en handling. Vel at mærke en kommunikativ handling i deres fælles interaktion. Hun kigger på ham. Hun indikerer endvidere, at og hvordan hun forstår hans handling, nemlig som en morsom forklaring på, hvorfor Gudrun ikke svarer 'Hun er død'. Det gør hun ved at smile. Herefter bekræfter B, at A har forstået hans handling rigtig. Han begynder at grine og A forsætter med at smile, alt imens de kigger på hinanden.

Som i alle andre interaktioner, er det ikke ordet, 'död' (4), der alene gør, at de to venner opnår en fælles forståelse. Ordet kommer ikke ud af det blå. Havde det gjort det, altså stået isoleret og/eller været det første ord, B havde udpeget, var udfaldet af interaktionen utvivlsomt blevet et andet. Her i eksemplet *placeres* udpegningen af ordet (4) lige efter en bestemt anden handling (3), der er en forklaring på, hvorfor deres fælles lærer ikke svarer, når der kaldes på hende 'hun er der ikke'. Ved at placere udpegningen på præcist dette sted, kan den forstås som en alternativ forklaring eller en præcisering af forklaringen på det manglende svar fra lærerens side 'hun er død'. Ved sin bekræftelse af udpegningen (5), *kombinerer* A nu det talte ord 'död' med et smil. Via denne kombination af ressourcer, eller byggesten, konstruerer A som nævnt en handling, der viser, at hun forstår sin vens handling det som et morsomt bud på en forklaring. Det bekræfter B ved at gøre brug af en lignende ressource, som han dermed føjer til sin udpegning. Han griner.

Som det ses anvender også disse to børn forskellige ressourcer, kombinerer dem på forskellige måder og placerer dem bestemte steder, ligesom de hver i sær forholder sig til disse kombinationer af ressourcer og placeringer af handlinger. De bruger altså forskellige byggesten og de arbejder i fællesskab på at opnå en fælles forståelse. Og det lykkes.

Opsamling og konklusion

Megen forskning inden for ASK er traditionelt kvantitativ (Clarke, 2005; Sigurd Pilesjö, 2012). Ofte fokuserer man på helt bestemte kategorier så som antallet af anvendte symboler på en pegetavle eller antallet af gange en (ASK) interaktionspartner tager initiativ til interaktion/ kommunikation. Man laver beregninger, der fremstilles i tabeller og grafer. Udover det faktum, at ASK-gruppen er lille og heterogen og at det derfor er svært at kvantificere og lave sammenligninger imellem (ASK) interaktionspartnere, spørger man ud fra et EM/CA grundforskningsmæssigt spørgsmål, hvad sådanne studier *siger* om ASK interaktion. Altså om, hvordan ASK interaktion foregår, hvilke metoder der anvendes, og dermed også hvilke metoder der med *fordel* kan bruges eller ej. Det findes der til gengæld ikke mange studier af. De studier, der findes med en sådan kvalitativ indfaldsvinkel har fundet, som vist i ovenstående eksempler, at ASK interaktion som alle andre er ko-konstruerede (Goodwin, 2003; Goodwin et al. 2002; Collins & Marková, 1995; Sigurd Pilesjö & Rasmussen, 2011) og gør brug af flere ressourcer (er 'multimodale', Goodwin, 1995; Wilkinson, Bloch & Clarke, 2011).

Forskningen viser med andre ord, at en ressource alene ikke er nok. Der skal flere til. Vi kombinerer dem, vi koordinerer dem, systematiserer dem og organiserer dem indbyrdes. Betydning og en fælles forståelse opnår vi i og via den proces. Det ved vi alle sammen godt. Vi gør det selv. Men når noget pludselig er atypisk, begynder vi at lede efter svaret på, hvad der skal til for at gøre det typisk. Her fokuseres specielt inden for ASK- feltet på sproget i form af ord. Men forskning viser, at tale, krop, ord, bevægelser, materielle objekter indgår som byggesten i vores interaktion med andre mennesker. Det er dér, vi føler os som mennesker. Mennesker i et fælleskab. Men det kommer ikke af sig selv. Vi skal arbejde for det. Det skal vi altid.

Uanset hvilken sammenhæng vi indgår i, er vi kommunikationshåndværkere.

Litteraturliste

- Brouwer, R., Day, D., Ferm, U., Hougaard, A., Rasmussen, G. & Thunberg, G. J. (2011). Treating the actions of children as sensible: Investigating structures in interactions between children with disabilities and their parents. *Journal of Interactional Research in Communication Disorders*. 2(2): p. 153-182.
- Clarke, M. & Wilkinson, R. (2007). Interaction between children with cerebral palsy and their peers 1: Organizing and understanding VOCA use. *Augmentative and Alternative Communication (AAC)* 23 (4): 336 – 348.
- Clarke, M. & Wilkinson, R. (2008). Interaction between children with cerebral palsy and their peers 2: Understanding initiated VOCA-mediated turns. *Augmentative and Alternative Communication (AAC)* 24 (1): 3-15.
- Coates, J. & Sutton-Spence, R. (2001). Turn-taking patterns in Deaf conversation. *Journal of Sociolinguistics*, 5(4), 507-529.
- Collins, S. & Marková, I. (1995). Complementarity in the construction of a problematic utterance in conversation. I. Marková, Graumann, C. og Foppa, K. (red.), *Mutualities in dialogue*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Goodwin, C. (1995). Co-constructing Meaning in Conversations with an Aphasic Man. *Research on Language and Social Interaction*, 28(3).
- Goodwin, C. (2003). Conversational Frameworks for the Accomplishment of Meaning in Aphasia. C. Goodwin (red.), *Conversation and Brain Damage* (pp. 90-116). Oxford: Oxford University press.
- Goodwin, C., Goodwin, M. & Olsher, D. (2002). Producing sense with Nonsense Syllables: Turn and Sequence in Conversations with a Man with Severe Aphasia. C. Ford, Fox, B., Thompson, S. (Ed.), *The Language of Turn and Sequence* (pp. 56-80).
- Rasmussen, G. (2010). 'Going mental' – the risks of assessment activities (in teenage talk). *Discourse Studies* 12(6): 739-761.
- Rasmussen, G. (2011). Du er syg i hovedet. *NyS*. 40
- Sacks, H., Schegloff, E. A. & Jefferson, G. (1974). A simplest systematics for the organization of turn-taking for conversation. *Language* 50 (4): 696-735.
- Schegloff, E. A. (1996). Confirming allusions: Toward an empirical account of action. *American Journal of Sociology* 104(1): 161-216..
- Sidnell, J. (2009). *Conversation Analysis: An Introduction*. Wiley & sons.

Sigurd Pilesjö, M. & Rasmussen, G. (2011). Exploring interaction between a non-speaking boy using aided augmentative and alternative communication and his every-day communication partners: features of turn organization and turn design. *Journal of Interactional Research in Communication Disorders*, 2(2), 183-213.

Wilkinson, R., Bloch, S. & Clarke, M. T. (2011). On the Use of Graphic Resources in Interaction by People with Communication Disorders. J. Streeck, Goodwin, C., LeBaron, C. (red.), *Embodied Interaction: Language and Body in the Material World*. Cambridge: Cambridge University Press.

--- 0 ---

ISAAC konference 2014 i Lissabon

- Discover Communication

Næste internationale ISAAC konference holdes i 2014 i Lissabon.

Konferencen får tre *hovedspor*:

1. Perspectives, experiences, and engagement of consumers and families.
2. AAC Clinical Practices, and Professional Education.
3. Research and Development to inform the field of AAC.

..og fire *focusområder*:

- A. Living Successfully With Complex Communication Needs.
- B. Building activity and participation through AAC.
- C. Creative Directions in AAC Practice.
- D. Development in AAC.

Selvom der er længe til, så begynd allerede nu at planlægge jeres deltagelse – hvad enten det 'blot' er som deltager, eller I har lyst til at præsentere et indlæg!

Call for papers:

Fristen for indsendelse af abstracts er sat til 15. oktober 2013.

Læs mere om konferencen og kravene til abstracts hos ISAAC international på www.isaac-online.org/english/conference-2014.

--- 0 ---

ISAAC Tyskland - konference 2013 i Dortmund

- Wege in der Unterstützten Kommunikation

Nu vi snakker om konferencer: Den tyske ISAAC konference afholdes 26-28 september i Dortmund. Find link til program og tilmelding på forsiden af www.isaac.dk.

--- 0 ---

HOLD THE DATE

ISAAC is excited to announce that the 16th Biennial Conference of the International Society for Augmentative and Alternative Communication, **ISAAC 2014**, will be held at the Lisboa Congress Centre in **Lisbon, Portugal** on

July 19-24 | 2014

JOIN US for keynotes, exhibits, workshops, social events, seminars, and the Research Symposium – everything you have come to expect from an ISAAC conference, and more.

Enjoy the history and culture of Lisbon, the “city of light”, in the company of old friends and new.

Mark your calendars today, and save the date for ISAAC 2014!

For more information, visit us at www.isaac-online.org

